

Pirmā nodaļa

Kurzemes guberņa, 1905. gada decembris

Mans brālis allaž teica, ka viņi mūs vēro. No laukiem vai meža, vai ceļmalas – kur vien tie gāja savās kalpu gaitās. Es par to daudz nedomāju. Viņš bija mantinieks, un tās bija viņa rūpes. Man, nemantīgajam, varēja piedot mazumiņu nevērības.

Taču to, kas notika pēc tā vakara, nebūtu piedēvis pat Jēzus.

Ziemsvētkus muižā svinēja divas dienas, un, kamēr vecāki izklaidēja draugus, es sēdēju uz nama kāpnēm un lēju šampanieti pavēlākiem viesiem – braukdami vai kājām nākdami, tie bija krietni izsalušie stindzinoši aukstajā Kurzemes lauku gaisā. Neviena nepieskatīts, pats biju izdzēris jau pāris glāžu – daudz vairāk, nekā pienāktos vienpadsmit gadus vecam zēnam.

Šai vēlajā vakara stundā es saklausīju vēja nestas balsis. Tālu ceļa galā, ieplakā, dziedāja kalpu ļaudis – latvieši, kuru mūžs pagāja, apstrādājot laukus manai ģimenei un citām baronu dzimtām Baltijā. Brīnišķās Ziemsvētku melodijas atbalsojās sarmas klāto egļu audzēs un lēni, acīm neredzami viņoja uz manu pusi, dziedātājiem ejot pa naksnīgajiem laukiem. Man šķita, ka to skaņas nāk no citas pasaules – burvju valstības, kas saskaras ar mūsējo, bet paliek nepieejama uz laiku laikiem. Kā man gribējās saprast šīs latvju dziesmas!

Balle muižas namā nevilināja. Nokāpu pa kāpnēm un devos pa veco lielceļu uz zemnieku māju pusi. Ik pa brīdīm iemalkodams šampanieti, ātri nonācu pie salmiem apjuntas baļķu būdas, kur sētā pulcējās bars dzīrotāju. Jutos nosalis, krietni iereibis un pārsteigts no neparastā skata, kas te pavērās manām acīm. Šai Ziemsvētku naktī es redzēju Kurzemes

ļaudis *ejam ķekātās*. Latvieši, veci un jauni, valkāja zvēru maskas, kas bija rūpīgi ar rokām sameistarotas. Uz pakaļkājām slējās lāči: tiem bija biezi kažoki un, ķēdēs piesietus, tos dancināja mītiskais Lāčplēsis varenā ausainē. Govju ragi, darināti no apdedzināta māla, dižojās uz pusaugu meiteņu galvām, kamēr viņas dancoja ar “žīdiem” – tiem bija melnas cepures un uzkrāsotas bārdas. Maniju sīkus večukus, kas kluptin klupa uz lupatu bārdelēm, līdz tās atsprāga no bērnišķajiem vaigiem. Apkārt čaloja sievietes, kuras laikam attēloja kādus garus un zem zaļi svītrotajiem brunčiem valkāja žilbinoši baltu kreklu. Jā, tā bija iespaidīga procesija – lieli un mazi, daži ģērbusies svētku drānās, citi ievīstījušies vienkāršos kamzoļos, kopsolī gāja no sniegotajiem laukiem uz latviešu ciemu pusi. Visi vilka Ziemsvētku meldiņus, un kora līksmās skaņas piepildīja ziemas ainavu.

Manām bērna acīm tā šķita brīnumu pilna. Es nesapratu dziesmu vārdus, tomēr latviskās melodijas pacilāja manu sirdi un ļāva izjust ziemas burvību daudz dziļāk nekā apnicīgās muižnieku dzīres manu vecāku namā.

Kamdēļ gan vecāki man aizliedza nākt šurp?

Savaldzināts es nevarēju nesekot ķekatnieku gājienam pa mēnesnīcas apspīdēto taku. Vilkdami aiz sevis Ziemsvētku bluķi, tie piestāja pie katras mājas, vienalga, mežā vai laukā, un mājokļa saimnieki, ģērbusies sarkanās un zaļās drānās, līdz ar koka bluķi aizvadīja projām visas pagājušā gada nedienas un raizes.

Vairākas stundas es sekoju gājienam, kas veda cauri apkaimes ciemiem. Katrā apstāšanās vietā tam pievienojās jaunas krāšņas maskas, un dziedātāji pulcējās veselām ģimenēm. Pēdējā miestā visas ielas jau bija ķekatnieku pilnas. Kādā šaurā ieliņā pūlis saspiedās tik cieši, ka man no galvas noripoja cepure un trīs trakulīgi dancojoši spoki izrāva no rokām šampanieša glāzi, kas sašķīda pret bruģakmeņiem. Cepuri tā arī neatguvu, jo ļaužu straume mani aiznesa līdz miesta galam, kur sākās mana tēva lauki. Beidzot ķekatnieki sanāca vecas zemnieku mājas pagalmā. Dzīvojamais nams te bija būvēts no tēstiem balķiem un klāts ar četrslīpju salmu jumtu. To vainagoja divi skursteņi, no kuriem vēlās balti dūmi. Pie koka kārts karājās pabalējis ģerbonis, kas lepni vēstīja: latvieši ir brīvlaistie, ne vairs dzimtcilvēki.

Gājiens bija noslēdzies, un dziedātāji pulcējās ap bluķi – to vajadzēja rituāli sadedzināt. Kamēr vīri pūlējās iesvelt liesmās apledojušo koka gabalu, pūlis beidzot šķita ievērojis manu klātbūtni – maskas pavērsās uz manu pusi un skatījās gana ilgi. Pēkšņi sajutos kā svešinieks – mani smalkie apavi un svārki rādījās divaināki par vismulžīgāko ķekatu masku. Kā es tobrīd vēlējos būt ģērbts tāpat kā viņi, neizcelties ar savām drānām, priecāties un liksmot, neviena nepazīts. Cik daudzi no šiem ļaudīm zināja, ka esmu Rūdolfā Rūka dēls, jaunākā atvase dzimtā, kas šē valdījusi paaudžu paaudzēs? Daudzas sejas, ja tām noņemtu maskas, man, protams, būtu pazīstamas: tēva staļļa puīši, laukstrādnieki, mežcirtēji, varbūt kāds no mājas kalpiem – ikdienā tie ieņēma augstāku stāvokli, bet svētkos labprāt liksmoja kopā ar savējiem. Viņi noteikti atradās šeit, tomēr no viņu mutēm neatskanēja nedz sveicieni, nedz laba vēlējumi – pat ne citkārt ierastajā krievu valodā. Latviskie vārdi noslēpumaini dūca ausīs. Ļaudis gāja garām, bet neviens nesauca mani vārdā.

Tomēr viens skatiens neatlaidās – tas raisīja nelāgu nojautu, ka, iespējams, šis vīrs mani labi pazīst. Viņa seju slēpa cūkas maska, acis raudzījās modri un vērīgi. Viņš spieda pie krūtīm piedzērušos sievieti – vienubrīd viņas maska noslidēja, atklājot sasārtušus vaigus. Ar to pietika, lai es viņu pazītu – Bāta kundze, tēva priekšstrādnieka sieva. Tai pašā mirklī Ziemsvētku bluķi apņēma uguns liesmas, un svelme mani piespieda atkāpties tālāk.

Līdz ar bluķi sadega visas pagājušā gada bēdas. Dancojošās maskas meta sniegā savādas ēnas. Es centos saskatīt caur liesmām Bāta kundzi: tagad viņa stāvēja viena, kaķenes maska uz acīm, pielūdžs pagājis nostāk. Gan tikai uz neilgu brīdi.

“Kāpēc tu esi šeit?” Iznācis no pūļa, viņš sagrāba manu plecu un dūsmīgi kratīja. Balsis šķita pārsteidzoši pazīstama. Savādā kārtā šis cilvēks runāja vāciski – manas mātes valodā, ne mīklainajā latviešu vai krievu mēlē.

Ķekatnieks notupās uz ceļiem – tagad viņa seja atradās vienā augstumā ar manējo. Maskas nolaidās, atklājot sarauktu pieri – mans vecākais brālis!

“Otomār!” es noelsos.

“Viktor, ko tu šeit dari? Tik vēlā stundā?”

Ko *viņš* te darīja – zemnieku vidū? “Es... es dzirdēju dziesmas.”

Viņš pievilka mani sev klāt, paberzēja auksto degunu pret manu vaigu – jutu, ka viņš osta manu elpu. “Tu esi dzēris.”

Viņš arī bija dzēris, tāpēc pārmetums šķita nevietā. “Māte man ļāva pagaršot šampanieti Ziemsvētku ballē. Kāpēc tu esi pārgērbies par cūku?”

Otomārs jauta, ka latvieši mūs vēro. Viņš pieklusināja balsi un turpināja runāt ne vairs vāciski, bet krieviski – tas bija neuzkrītošāk, kaut gan es labi nesapratu viņa teikto – biju iereibis un valodas man padevās grūtāk nekā brālim.

“Viktor, skaties uz mani!” Viņš uzsita knipi man acu priekšā. “Vai tēvs zina, ka tu esi šeit?”

“Nē.”

“Labi, tad es vedīšu tevi mājās.”

Nudien pārāk bargs priekš vīra, kurš pārgērbies par cūku. “Kāpēc?”

Viņš neatbildēja, vienkārši vilka projām. Viņam astoņpadsmit, man vienpadsmit – spēks bija viņa pusē. Brāļa seja tagad bija atsegta, latvieši piesardzīgi grieza ceļu. Maskas mēmi nolūkojās, kā mani aizved naksnīgajā tumsā. Pirmdzimtais dēls bija mani uzveicis, nolaupījis.

“Kāpēc, Otomār? Kāpēc es nevaru palikt?”

Kad atradāmies puskilometru no ciema, brālis beidzot atmaiga. Latvieši jau labu brīdi nebija saredzami, viņu skaistās dziesmas pārvērtušās atmiņās. Es nesapratu, kāpēc vajadzēja doties projām. “Gribu paklausīties, kā viņi dzied.”

“Viktor, uzklausī mani,” viņš ierunājās stingrā balsī, nu gluži kā tēvs. “Visā Kurzemē ir notikušas sadursmes. Tāpat Vidzemē. Tev jāiet iekšā mājā.”

Sadursmes? Kādas sadursmes? “Es biju tikai ciemā, eju turp katru dienu.”

“Ne vienatnē un ne pāri pusnaktij, un arī ne tad, kad viņi iedzēruši,” ar brīvo roku viņš saņņaudza manu kaklu, “un arī ne tad, kad pats esi dzēris.”

“Tikai mazdrusiņ.” Es izrāvos no stingrā tvēriena. “Tu esi sadzēries daudz vairāk.”

Viņš stūma mani uz priekšu. Mana pretestība vājinājās. Gājām klusēdami; dzirdama bija tikai sniega gurstoņa zem kājām. Mājas jau tuvu – muižas augstie logi gaiši mirdzēja virs kailo koku galotnēm.

Es izspēlēju pēdējo trumpi. “Nu tad es pateikšu tēvam un mātei par Bāta kundzi un arī istabeni...”

Viņš smaidīja – šai spēlē nebiju viņam cienīgs pretinieks. “Dari to, un es pastāstīšu, kur tevi šonakt atradu. Laukā piedzērušu.”

“Es nebiju...”

Viņš paraustīja plecus. “Runā vien.” Uzvarošs smaids. Kā vienmēr.

Gribēju atcirst, pateikt kaut ko asu, bet mājas jau klāt. Muižas galvenā ēka, kas dienasgaismā blāvoja dzeltenbrūna, tagad, pusnakts stundā, zaigoja sidrabaltos toņos; koku zaru ēnas slīga pār lieveni. Pirmā stāva logiem aizkari bija aizvilkti, sētas ugunsuros dzisa ogles. Vēl dzirdēju viesu balsis, no mūzikas istabas plūda klavieru skaņas. Tātad Anna vēl ir nomodā.

Slapjajā sniegā namdurvju priekšā gulēja savītušu rožu pušķis. Nobirušās ziedlapas, zābaku samīdītas, kvēloja sniegā kā purpursārta arka. Takas galā pie staļļa redzēju duci kailu ziedkātu – tie gandrīz visi izskatījās salauzti. Ērihs Kaltenbahs bijis šeit. Anna atkal viņu noraidījusi.

“Vai viņš kādreiz mitēsies?” es sacīju.

“Mūsu māsa nolaupījusi viņam sirdi, Viktor,” Otomārs atteica, paceldams no sniega ziedlapiņu. “Tādās reizēs tik viegli neatkāpjas.”

Jā gan, īpaši tad, ja esi samaitāts barona dēliņš, kurš radis dabūt visu, ko iekārojis. “Varbūt tēvs var parunāt ar Ērihu?”

“Nē, es pats. Rīt.” Otomārs nopūtās, un garaiņi no viņa siltās dvašas uzvirvoja saltajā gaisā. “Skrej nu mājā.”

Es viens devos augšup pa kāpnēm. “Vai tu nenāksi?”

Viņš palika stāvam kāpņu pakājē, ar zābaku ierušinot rozēs sniegā. “Nē.”

“Kāpēc tu vari palikt laukā, bet man jāiet iekšā?”

Viņš noplātīja rokas. “Tāpēc, ka es esmu vīrietis, bet tu vēl zēns.”

“Ja reiz tu esi vīrietis, tad kāpēc izskaties pēc cūkas?”

Viņš sirsnīgi pasmējās par maniem vārdiem, tad pakāpās dažus soļus tuvāk, novilkta masku un viegli uzbīdīja to man uz sejas.

“Klau, ko tev teikšu. Tagad ej un paliec mājās, bet rītvakar – kad vecāki gulēs – mēs dosimies kopā uz ciemu. Vai sarunāts?”

Šī maska – tā neļāva man redzēt. “Es...”

“Viens “rukš” – nē, divi “rukš” – jā.”

“Rukš, rukš.”

“Labs ruksis.”

Viņš paraustīja mani aiz deguna, rotaļīgi sabužināja matus – tik sirsnīgi, kā to spēja vienīgi mans brālis. “Un vairs ne vārda par Bāta kundzi.”

Kad beidzot uzbīdīju caurumus virs acīm, viņš jau bija projām – aizgājis pa aleju, pār kuru slējās apsniguši koki. Es paliku viens.

Stāvēju un domāju, vai neiet atpakaļ, lauzt doto vārdu un sekot Otomāram līdz ciemam, kur latvieši svinēja svētkus. Tomēr es jutos nosalis un mazliet miegains. Gana piedzīvojumu šai naktij, rīt būs atkal jauna diena.

No salona puses skanēja viesu balsis; negribēju, ka mani pieķer. Šajā stundā, reibumā – man diez ko nepatīktu atbildēt uz jautājumiem, īpaši tad, ja tos uzdotu tēvs vai māte. Nolēmu skriet uz nama sētas pusi un ierāpties pa kalpones Irēnes logu – šai meičai varēju uzticēties, viņa prata turēt mēli aiz zobiem.

Skrienot apkārt mājai, redzēju plašo, dziļi apsnigušo pagalmu – biezās kupenas sniedzās līdz pat pelēkajiem staļļiem. Pāris ragavu un kariešu vēl stāvēja zem nojumes, tātad daži viesi nolēmuši uzkavēties ilgāk, varbūt līdz parītdienai.

Otrā pusē uz Mītavas lielceļu veda šaura taka, kam vienā pusē rindoja eglu dzīvžogs. Egles zarā šūpojās pakāries cilvēks.

Es novērsos šausmās un pārsteigumā. Man iešāvās prātā – Ērihs. Rozes, noraidījums...

Drāzos prom no lieveņa, domādams ne par mirušo, bet par savu māsu. Par vainu, ko viņa jutīs.

Metoties sniegā, sivēna maska nošļuka no sejas – drausmīgā aina iezīmējās skaidrāk. Mēnesnīcas apspīdētais stāvs nebija Ērihs. Tas vispār nebija cilvēks...

Tas bija skrandu maiss – piebāzts un nosiets tā, lai līdzinātos cilvēkam. Ietērpts vecā mētelī, apkakle sapogāta līdz pat zodam, ap vidu

Leņina harēms

koša josta, kājās uzvilkti garstulmu zābaki. Nevainojama ilūzija – lupatu lelle vācbaltiešu lielkunga drānās. Tas varēja būt tēvs vai Ērihs, vai Otmārs – jebkurš no lielajiem zemes īpašniekiem Kurzemē.

Es sajutu vēlās nakts spelgoņu un stingriem soļiem gāju uz priekšu. Stāvēju zem baisā ķēma, kas viegli šūpojās egles zarā, un nedzirdēju neko citu kā vien pats savu smago elpu un sirds bungoņu.

Galvā un krūtīs tam bija iedurti asi pīķi, apledojušās drānas klāja uzzīmēti asinssarkani traipi. Un pašā vidū – trīs vārdi. Uzraksts sniedzās no krūtīm līdz vēderam:

Brīvu

Latviju

Tagad!